

"MILLATTI TÚSINIW - SOCIALLIQ SANA, ETIKA HÁM HUQIQIY-FILOSOFIYALIQ QATNAS SIPATINDA"

Saparbaeva Umidaxan Kallibek qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17347573>

Annotaciya. *Bul maqalada millet túsiniğiniñ sociallıq-filosofiyalıq mazmunı, onıñ jámiyet rawajlanıwındağı orını, milliy ózlikti añlaw procesindegi áhmiyeti hám milletler aralıq qatnasıqlarda tutqan filosofiyalıq orını haqqında aytiladi*

Gilt sózler: *Millet, ruwh, sociallıq orta, filosofiya, etika, tárbiya, ilim, huqiq.*

Búgingi kúnde millet túsiniğı tek ǵana tariyxıy yamasa siyasiy kontekstte kórip qalmastan, onı sociallıq sana, etikalıq minnetlemeler hám huqıqıy-filosofiyalıq principler arqalı da tallaw zárúrlıǵı tuwılmaqta. Millet - bul mánilik jaqtan obyekt bolıp, onı tek etnikalıq birlik yaki mámleket aymaǵı menen sheklep bolmaydı. Bákim, millet insanlar arasındaǵı turaqlı baylanıs hám bir-birine salıstırǵanda etikalıq-huqıqıy baylanıslar arqalı qalıplesken quramalı, dinamikalıq sociallıq konstrukciya bolıp tabıladı. Milletti sociallıq filosofiya kózqarasınan úyreniw, onıñ jámiyetlik sanadaǵı júrisi, milliy etika hám huqıqıy minnetlemelerdegi orını, sonday-aq, global dúnyada milletke bolǵan kózqaraslardıń transformaciyasın izertlewdi názerde tutadı. Tiykargı mazmunı. Millet hám jámiyetlik sana. Millet - bul adamlardıń bir ózine tán kollektivlik sanaǵa ie bolıwı barısında payda bolatuǵın konstrukciya. Bul sana tek individual sanadan túse almaydı - ol tariyxı, mádeniyatı, tili hám qádiriyatları menen bayıtılǵan kollektivlik tájiriye arqalı qalıplesedi. Usı mániste millet - jámiyetlik sananıń bekkem forması bolıp, ol jámiyetniń turaqlılıǵın, sociallıq tilekleslikti támiyinlewde oraylıq rol atqaradı.

2. Millet hám etikalıq minnetlemeler. Millet aǵzaları óz ara bolatuǵın baylanıslarda, bir-birine salıstırǵanda ápiuayı insanıy minnetlemelerden tısqarı, jeke "milliy etik" minnetlemeler de aladı. Milletler aralıq tárepten bul minnetlemeler, máselen, mádeniy húrmet, tildi saqlaw, tariyxıy estelikti qásterlep saqlaw sıyaqlı principler menen baylanıslı. Milletniń etikalıq mánisi sonda kórinedi - yaǵnıy millet tárepinen qalıplestirilgen aǵzalıq insannıń ádep-ikramlılıq-huqıqıy jolın belgileytuǵın maydan bolıwı múmkin.

3. Millet hám huqıqıy-filosofiyalıq avtonomiya. Millet, mámleket formasında bolıwı shárt emes, biraq kollektiv avtonomiya (kollektiv ózin-ózi basqarıw huqıqı) teoriiyası arqalı onı huqıqıy-filosofiyalıq jaqtan kórip shıǵıw múmkin. Yaǵnıy, millet aǵzaları birgelikte óz ishki islerin belgilewde sırtqı faktorlar aralaspawın talap etiwı múmkin. Bul kózqarasta milletler aralıq injeneriya sheklenedi, ishki gárezsizlik principlerine itibar beriledi.

4. Globalizm, plyuralizm hám milletke bolǵan jańasha kózqaraslar. Házirgi zamanda transmilliy baylanıslar, migraciya, globalasıw processleri millet koncepciyasın jańasha qalıplestiriwge májbúr etpekte. Búgingi dúnyada milletke bolǵan sadıqlıq tek etnikalıq yamasa mádeniy birlikte emes, al konstituciyalıq sadıqlıq (constitutional patriotism) túrinde kóriniwı múmkin - yaǵnıy adamlar mámlekettiń ulıwma principlerine, huqıq hám erkinlik principlerine sadıq bolıw arqalı milliy birlikti tastıyıqlaydı.

5. Jergilikli tájiriye: Ózbekstan kontekstinde jańasha millet filosofiyası. Ózbekstan mısasında, túrli millet wákilleri jasaytuǵın sociallıq ortalıqta milletke bolǵan qatnas regionallıq hár túrlilikti húrmet etiw, til hám mádeniyatı bólinbeytuǵın ajralmas birlik sıpatında kóriw

principine súengen halda qáliplespekte. Bunda milletler aralıq tatıwlıq hám mádeniy dialog arqalı milliy birlikti bekkemlew filosofıyalıq wazıypa sıpatında kórinedi. Juwmaqlaw ornında joqarıdağı pikirler tiykarında, "Millattı túsiniw sociallıq filosofıyanıń predmeti sıpatında" teması tek tariyxıy yamasa etnikalıq jaqtan sheklenip qalmawı kerek. Millet - bul jámiyetlik sana, etikalıq minnetleme hám huqıqiy-filosofıyalıq konstrukciyalardıń úylesimi bolıp, ol global dúnyada jana formaga kirip barmaqta. Solay eken, sociallıq filosofıya milletti tek identifikaciya menen emes, al etik-huqıqiy principler hám sananıń mexanizmleri kontekstinde de talqılawı lazım. Bul kózqaras milletke bolğan jańa teoriyalıq fundament hám ámeliy jol-joba beredi.

Paydalanılğan ádebiyatlar :

1. Müller, Jan-Werner. Constitutional Patriotism. Princeton University Press, 2007. 2. Müller, Jan-Werner. "A General Theory of Constitutional Patriotism." International Journal of Constitutional Law, Vol. 6, No. 1, 2008.
2. Hayward, C. R. Democracy's Identity Problem: Is "Constitutional Patriotism" Viable? (2006).
3. Abraham, D. "Constitutional